

DOKONALÉ A PŘÍSNÉ INSTITUCE

Vězení není tak nedávné, neboť o něm nelze říci, že se zrodilo až s novými zákoníky. Vězení jako forma předchází svému systematickému využití v trestních zákonech. Konstituuje se vně soudního aparátu ve chvíli, kdy vznikají, procházejíce celým sociálním polem, procedury určené k oddělení jednotlivců, k jejich prostorovému rozmístění a ustálení, jejich utřídění, k využití maxima jejich času a jejich sil, k drezuře jejich těl, kódování celého jejich chování, kdy jsou drženi v prostoru viditelnosti bez možnosti skrytí, kdy se formuje veškerý aparát pozorování, registrace a notace okolo nich, ustanovuje určité vědění okolo nich, které se akumuluje a centralizuje. Obecná forma aparátu, který vede jednotlivce k poslušnosti a užitečnosti pomocí přesného opracování jejich těl, dala vzniknout instituci vězení dříve, nežli ji právo definovalo jako trest *par excellence*. Je pravda, že na přelomu 18. a 19. století dochází k přechodu od trestání k věznění; a to bylo něco nového. Ve skutečnosti však šlo o to, že trestání se otevřelo mechanismům donucení, vypracovaným již jinde. „Modely“ trestajícího věznění – Gand, Gloucester, Walnut Street – znamenaly spíše první viditelné body tohoto přechodu než nějaké inovace či nová východiska. Vězení, podstatná část vězeňské panoplie, značí zajisté významný moment v trestní justici: její přístup k „humanitě“. Značí však rovněž důležitý moment v historii disciplinárních mechanismů, které nová třídní moc právě rozvíjela: ten, v němž kolonizují právní in-

stituce. Na přelomu dvou století definovala nová legislativa moc trestat jako obecnou funkci společnosti, která je praktikována stejným způsobem na všech jejích členech a v níž je každý člen společnosti stejně zastoupen; ale tím, že učinila věznění trestem nejvýznačnějším, zavedla procedury ovládnutí, charakteristické pro zcela určitý typ moci. Justice, která vyhláší „rovnost“, právní aparát, který se prohlašuje za „autonomní“, jenž je však dosazen nesouměřitelnými donucovacími disciplínami – takové spojení stojí při zrodu vězení, „trestu civilizovaných společností“.¹⁾

To zahrnuje charakteristický rys, že vězení jakožto trest se ujalo příliš brzy. Od prvních let 19. století ještě existovalo povědomí o jeho novosti; přesto se ukázalo natolik a do takové hloubky spojeno se samotným fungováním společnosti, že odsunulo do zapomnění všechny ostatní druhy trestání, které si reformátoři 18. století dokázali představit. Zdálo se být bez alternativy a neseno samým pohybem dějin: „Není to náhoda, není to ani rozmar zákonodárců, že učinili uvěznění základem i budovou téměř celé naší současné stupnice trestů: znamená to pokrok idejí a zjemnění mravů.“²⁾ A tak ačkoli se v průběhu jednoho století atmosféra samozřejmosti proměnila, nezmizela docela. Jsou známy všechny nevýhody vězení i to, že je nebezpečné, ne-li zbytečné. A přesto není „vidět“ nic, co by jej nahradilo. Je to hanebné řešení, které nelze převést na ekonomii.

Tato „samozřejmost“ vězení, od které se tak těžko odvracíme, je založena především na jednoduché formě „zbavenosti svobody“. Jak by vězení nebylo nejvýznačnějším trestem ve společnosti, ve které je svoboda dobrem, jež náleží všem stejným způsobem a s nímž je každý spojen „univerzálně“

1) P. Rossi, *Traité de droit pénal*, 1829, část III, s. 169.

2) Van Meenen, Kongres o vězeňství v Bruselu, v *Annales de la Charité*, 1847, s. 529–530.

ním a věčným“ citeť?3) Její ztráta má proto stejnou cenu pro všechny; lépe než pokuta je trestem pro všechny „stejným“. Je to určitá právní jasnost vězení. Nadto umožňuje vězení přesně kvantifikovat trest proměnlivou délkou času. Existuje rovněž určitá forma vězení jako mzdy, která v průmyslově rozvinutých společnostech konstituuje jeho ekonomickou „samozřejmost“ (Umožňuje mu také ukazovat se jako určitá forma nápravy člověka. Tím, že odsouzenému odebírá jeho čas, se vězení ukazuje jako konkrétní vyjádření myšlenky, že trestný čin poškodil kromě oběti i celou společnost. Ekonomicko-morální samozřejmost trestání tak rozměňuje tělesný trest na dny, měsíce, roky a ustavuje kvantitativní ekvivalence deliktů a trvání. Odtud pochází výraz tak frekventovaný a tak shodný s fungováním vězení, i když rozporný vzhledem k striktní teorii trestního práva, že člověk je ve vězení, aby „splatil dluh“. Vězení je „přirozené“, tak jako je v naší společnosti „přirozené“ užívat čas k měření změny.⁴⁾

Ale samozřejmost vězení se zakládá rovněž na jeho předpokládané či požadované roli aparátu na přeměnu jedinců. Jak by vězení nebylo bezprostředně přijímané, když uzavíráním, napravováním, přiváděním k poslušnosti pouze reprodukuje, i když poněkud zesíleně, všechny mechanismy, které nacházíme v rámci celé společnosti? Vězení: poněkud přísnější kasárna, škola zbavená shovívavosti, ponurá dílna – to vše jsou nicméně pouze kvantitativní rozdíly. Toto dvojí založení – na jedné straně právně-ekonomické, na straně

3) A. Duport, Řeč v Konstituantě, *Archives parlementaires*, 22. prosince 1789, sv. X a XXI.

4) Tato slovní hra mezi dvojí „přirozeností“ vězení je stále přítomna. Není to tak dávno [1974], co prezident připomněl „princip“, podle něhož věznění nemůže být ničím jiným než „zbavením svobody“ – čistou esencí uvěznění, osvobozenou od skutečnosti vězení; dodejme, že vězení může být ospravedlněno jen svými „korektivními“ a readaptačními účinky.

druhé technicko-disciplinární – umožnilo vězení jevit se jako nejbezprostřednější a nejcivilizovanější forma trestání. A tato dvojí funkce mu ihned dodává na solidnosti. Ve skutečnosti je jasná jedna věc: vězení nebylo především zbaveností svobody, k níž byla později přidána technická funkce korekce; bylo od počátku „legálním zadržením“ spojeným s korektivním doplňkem, či spíše podnikem určeným k modifikování jedinců, jemuž zbavenost svobody umožnila fungovat v právním systému. Uvěznění za účelem potrestání zkrátka pokrývalo od počátku 19. století zároveň zbavenost svobody i techniku transformování jedinců.

Připomeňme si několik faktů. V zákonících let 1808 a 1810, a v poměrech, které jim bezprostředně předcházely či je následovaly, není uvěznění nikdy zaměňováno s prostou zbaveností svobody. Je to, nebo by to v každém případě být měl, diferencovaný a finalizovaný mechanismus. Diferencovaný, protože by neměl mít stejnou formu v případě, že se jedná o obviněného nebo o odsouzeného, o chovance v polepšovně nebo o zločince: vězení pro osoby ve vyšetřovací vazbě, nápravně výchovný ústav i ústřední věznice musí v principu alespoň zčásti odpovídat těmto diferencím a zajišťovat trest nejen stupňovaný ve své intenzitě, ale též odlišný ve svých záměrech. Neboť vězení má svůj cíl stanovený hned na počátku: „Právo, ukládající jedněm těžší tresty než druhým, nemůže dovolit, aby se jedinec odsouzený k lehčímu trestu nacházel uzavřený v jednom místě spolu se zločincem odsouzeným k trestu těžšímu; ...jestliže ze zákona uloženy trest má za principiální cíl nápravu zločinu, touží také proměnit viníka.“⁵⁾ A tuto transformaci je třeba vyžadovat od vnitřních účinků uvěznění. Vězení-trest, vězení-aparát: „Řád, jenž musí vládnout v kázních, může mocně přispět k obro-

5) *Motifs de Code d'instruction criminelle*, Zpráva G. A. Reala, s. 244.

dě odsouzeného; nedostatky ve výchově, náказа, špatné příklady, zahálka... zrodily zločiny. Pokusme se tedy uzavřít všechny tyto prameny korupce; necht' jsou v kázních uplatňována pravidla zdravé morálky; necht', nuceni k práci, kterou dokončí s radostí, když sklídí její plody, osvojí si odsouzení při této příležitosti návyk, chuť a potřebu být něčím zaneprázdněni; necht' jsou si vzájemně příkladem pracovitěho života; ten se brzy stane životem čistým; a oni začnou brzy pociťovat lítost nad svou minulostí, první předzvěst lásky k povinnostem.“⁶⁾ Techniky korekce tvoří okamžitě součást institucionálního základu trestního vězení.

Je třeba též připomenout, že hnutí za reformu vězení, za kontrolu jejich fungování není nějakým pozdějším jevem. Nezdá se dokonce ani, že by se zrodilo ze zjištění patřičně prokázaného selhání. „Reforma“ vězení se dostavuje téměř současně se vznikem vězení samého. Je to něco jako jeho program. Vězení je již od počátku zapojené do řady doplňujících mechanismů, které je mají zdánlivě korigovat, jež však vzbuzují dojem, že tvoří součást samotného jeho fungování, nakolik byly svázány s jeho existencí po celou dobu jeho historie. Hned od počátku existovala výmluvná technologie vězení. Vyšetřování: ta, která prováděl Chaptal již v roce 1801

6) *Tamtéž*, Zpráva Treillardova, s. 8–9. I v předcházejících letech nacházíme toto téma poměrně často: „Trest uvěznění, vyhlášený zákonem, má především za úkol napravovat jedince, to jest učinit je lepšími, připravit je pomocí více či méně dlouhých zkoušek na to, aby znovu zaujali své místo ve společnosti, aniž by je dále zneužívali... Nejjistějšími prostředky, jak učinit jedince lepšími, jsou práce a vzdělání.“ To nespočívá pouze v osvojení si čtení a počítání, ale rovněž v usmíření odsouzených „s myšlenkami pořádku, morálky, úcty k sobě samému a k druhým“. (Beugnot, prefekt ze Seine-Inférieure, výnos z frimairu roku X) Ve zprávách, které Chaptal vyžadoval na generální radě, je více než tucet žádostí o vězení, kde by bylo umožněno zadrženým pracovat.

(při nichž šlo o to, co by mohlo být použito při zavedení systému věznic ve Francii), ta, která prováděl Decazes v roce 1819, Villerméova kniha publikovaná v roce 1820, zpráva o ústředních věznicích sestavená Martignacem v roce 1829, vyšetřování vedená ve Spojených státech amerických Beaumontem a de Tocquevillem v roce 1831, Demetzem a Blouetem v roce 1835, dotazníky adresované Montalivetem ředitelům ústředních věznic a generálním radám uprostřed debaty o izolování zadržených. Společnosti pro kontrolu fungování vězení navrhuující jejich zlepšení: v roce 1818 je to velmi oficiální *Společnost pro zlepšení vězení*, o něco později *Společnost vězení* a rozličné filantropické skupiny. Nespočet opatření – výnosů, nařízení či zákonů: od reformy, kterou předvíдалa první Restaurace v září 1814 a která nebyla nikdy realizována, až po zákon z roku 1844, připravený Tocquevillem, který načas uzavřel dlouhou debatu o prostředcích, jež by učinily vězení efektivnějším. Programy pro zajištění fungování stroje-vězení:⁷⁾ programy pro nakládání s vězňenými, modely materiálního uspořádání, z nichž některé, jako Danjouův, Blouetův či Harou-Romainův, zůstaly čirými projekty, jiné byly ztělesněny v instrukcích (jako oběžník z 9. srpna 1841 o zřízení vězení pro osoby ve vyšetřovací vazbě), a další se staly zcela skutečnými budovami, jako například vězení Petite Roquette, v němž bylo ve Francii poprvé uvězněno organizováno po celách.

Je k tomu třeba ještě připojit publikace, které vyšly více či méně přímo z vězení a byly redigovány buď filantropy, jako byl Appert, nebo o něco později „specialisty“ (tak jako *Annales de la Charité*),⁸⁾ či dokonce bývalými vězni; *Pauvre Jacques*

7) Nejdůležitější byly bezpochyby programy navržené Ch. Lucasem, Marquetem Wasselotem, Faucherem, Bonnevillem a o něco později Ferrusem. Stojí za to poznamenat, že většina z nich nebyli filantropové, kritizující zvnějšku vězeňské instituce, nýbrž že byli tím či oním způsobem spjati se správou věznic. Byli to spíše odborní úředníci.

8) V Německu řídil Julius *Jahrbücher für Strafs- und Besserungs Anstalten*.

na konci Restaurace či *Gazette de Sainte-Pélagie* na počátku červencové monarchie.⁹⁾

Neměli bychom vidět vězení jako inertní instituci, kterou čas od času otrásala reformní hnutí. „Teorie vězení“ byla spíše jeho konstantním návodem k užívání než příležitostnou kritikou – jednou z jeho podmínek fungování. Vězení tvořilo vždy součást aktivního pole, které bylo bohaté na projekty, nová uspořádání, experimenty, teoretická pojednání, svědectví a šetření. Okolo vězení bylo vždy plno řečí a zápalu. Že bylo vězení temnou a opomíjenou oblastí? Nedokazuje samotný fakt, že se o něm nepřestávalo po téměř dvě století hovořit, pravý opak? S příchodem legálního trestání zatížilo onu starou právnícko-politickou otázku práva trestat všemi těmi problémy, vším tím rozruchem, který se točil okolo technik nápravy jednotlivce.

Baltard mluví o „dokonalých a přísných institucích“.¹⁰⁾ Vězení musí být vyčerpávajícím disciplinárním aparátem,

9) Ačkoli byly tyto deníky především orgány obrany vězňených dlužníků a několikrát se opakovaně distancovaly od delikventů v pravém slova smyslu, lze v nich najít i tvrzení, že „řádky deníku *Pauvre Jacques* nejsou zasvěceny jen výjimečné specialitě. Strašlivý zákon o osobní exekuci a jeho neblahé uplatňování nejsou jediným terčem útoků vězňů žurnalistů...“

Pauvre Jacques zavede pozornost svých čtenářů do míst uvězněno, zadrženo, do káznic, do útulků, nebude zachovávat mlčení o místech, kde jsou viníci vystavováni mučení, ačkoli zákon je odsoudil pouze k práci...“ (*Pauvre Jacques*, roč. I., č. 7) Stejně tak *Gazette de Sainte-Pélagie* bojuje za trestní systém, jehož cílem je „zlepšení případu“, neboť jakýkoli jiný systém je „výrazem společnosti stále ještě barbarické“ (21. března 1833).

10) L. Baltard, *Architectonographie des prisons*, 1829.

a to v několika ohledech: musí brát v potaz všechny rysy jedince, jeho tělesný výcvik, jeho pracovní způsobilost, jeho každodenní vedení, jeho morální postoj, jeho nadání; vězení je, daleko víc než škola, dílna či armáda, jež vždy implikují jistou specializaci, „vše-disciplinární“. Vězení navíc nemá žádný vnějšek ani žádnou mezeru; nepřestává v činnosti, dokud není jeho úkol dokonale naplněn; jeho působení na jedince musí být nepřetržité: je to ustavičná disciplína. Vězení má konečně nad vězněnými téměř naprostou moc; má své vnitřní mechanismy represe a trestu: je to despotická disciplína. Dovádí do krajnosti všechny procedury, které nacházíme v ostatních disciplinárních zařízeních. Je třeba, aby bylo tím nejmocnějším soustrojím pro vnucení nové formy zkaženému jedinci: jeho způsob jednání je vnucení totální výchovy: „Ve vězení může vláda disponovat osobní svobodou a časem vězněného; odtud lze chápat moc výchovy, která, nejen v jednom dni, nýbrž v následnosti dní a dokonce roků může člověku určovat dobu bdění a spánku, aktivity a odpočinku, počet jídel a dobu jejich trvání, kvalitu a množství stravy, povahu a produkt jeho práce, čas modlitby, užívání řeči a takřka samotného myšlení, této výchovy, která na jednoduchých a krátkých cestách z jídelny do dílny, z dílny do cely určuje pohyby těla a i ve chvílích odpočinku řídí využití času, této výchovy, jež se zkrátka zmocňuje naprosto celého člověka, všech fyzických i morálních schopností, které v něm jsou, a času, v němž je on sám.“¹¹⁾ Tato celková „náprava“ předepisuje překódování existence dosti odlišné od čirého právního zbavení svobody a také dosti odlišné od jednoduchého mechanismu reprezentací, o jakém snili reformátoři v dobách Ideologie.

11) Ch. Lucas, *De la réforme des prisons*, 1838, část II, s. 123–124.

1. Prvním principem byla izolace. Izolace odsouzeného od vnějšího světa, od všeho toho, co motivovalo jeho čin, od všech okolností, které mu jej usnadnily. Izolace vězněných jednoho od druhého. Trest musí být nejen individuální, ale také individualizující, a to dvojným způsobem. Vězení musí být především pojata tak, aby samo o sobě vylučovalo neblahé následky, které s sebou nese soustředění tolika rozličných odsouzenců na jednom místě: potlačit spiknutí a vzpoury, jež by se mohly zformovat, zabránit tomu, aby se tvořila nová spolčení či aby se zrodily možnosti vydírání (až se uvěznění znovu ocitnou na svobodě), klást překážky nemorálnosti takovému počtu „mysteriózních spojení“. Aby zkrátka vězení nevytvářelo ze zločinců, které soustřeďuje, homogenní a solidární populaci: „V tuto chvíli existuje mezi námi organizovaná společnost zločinců... Tvoří malý národ uprostřed velkého. Téměř všichni tito lidé se seznámili ve vězení, případně se tam znovu setkávají. Dnes je třeba členy této společnosti rozptýlit.“¹²⁾ Mimoto musí být samota pozitivním nástrojem nápravy. Působí skrze zamyšlení nad sebou, které vyvolává, a skrze výčitky svědomí, jež se nevyhnutelně objeví: „Uvržen v samotu zamýšlí se odsouzený nad sebou. Ponechán o samotě se svým zločinem, učí se jej nenávidět, a není-li jeho duše ještě otupena zlem, pak právě v izolaci jej přepadnou výčitky svědomí.“¹³⁾ Samota působí rovněž díky tomu, že zajišťuje jistý druh autoregulace trestu a umožňuje jakousi spontánní individualizaci trestání: čím víc je odsouzený schopen zamyslet se nad sebou, tím větší

12) A. de Tocqueville, *Rapport à la Chambre des Députés*, citováno v E. de Beaumont a A. de Tocqueville, *Le Système pénitentiaire aux États-Unis*, 3. vyd. 1845, s. 392–393.

13) E. de Beaumont a A. de Tocqueville, *Le Système pénitentiaire aux États-Unis*, 3. vyd. 1845, s. 109.

bylo provinění, jehož se dopustil při spáchání zločinu; ale o to živější bude také jeho výčitky a o to bolestnější bude jeho samota; když se naproti tomu bude dostatečně kát a napravovat bez sebemenší přetvářky, samota ho již tížit nebude. „Tak podle této obdivuhodné disciplíny nese každá inteligence a každá morálka v sobě samé princip a míru represe, jejichž jistotu a neproměnnou spravedlnost nedokáže narušit lidská chyba či omylnost... Není to vskutku jakési zpečetění spravedlnosti boží a spravedlnosti vycházející z prozřetelnosti?“¹⁴⁾ Konečně, a možná především, izolace odsouzených zaručuje, že na nich může být praktikována v maximální míře moc, která nebude vyvažována žádným jiným vlivem; samota je první podmínkou naprostého podřízení: „Jen si představme,“ řekl Charles Lucas, odvolává se na roli ředitele, učitele, katechety a „dobrotivých osob“ ve vztahu k izolovanému vězni, „jen si představme moc lidského slova vstupujícího do prostředí hrozné disciplíny ticha, aby promluvílo k srdci, k duši, k člověku.“¹⁵⁾ Izolace zajišťuje důvěrné setkání vězně a moci, která je vůči němu uplatňována.

To je bod, kolem kterého se rozpoutala diskuse o dvou systémech amerického vězeňství, o systému auburnském a systému filadelfském. Ve skutečnosti se tato diskuse, jež se rozrostla do takové šíře,¹⁶⁾ týkala pouze způsobu zajišťování izolace, který by byl přijatelný pro všechny.

14) S. Aylies, *Du système pénitentiaire*, 1837, s. 132–133.

15) Ch. Lucas, *De la réforme des prisons*, 1836, díl I, s. 167.

16) Diskuse, která začala ve Francii okolo roku 1830, nebyla ukončena ještě v roce 1850; Charles Lucas, obránce auburnského modelu, inspiroval nařízení z roku 1839 o režimu v Ústředních věznicích (společná práce a naprosté ticho). Vlna vzpoury, která následovala, a snad rovněž všeobecná agitace v zemi v letech 1842–1843 vedly v roce 1844 k upřednostnění pensylvánského režimu naprosté izola-

Auburnský model předepisoval individuální celu během noci, práci a stravování společně, ale pod podmínkou naprostého ticha, vězni směli mluvit pouze s dozorci, s jejich svolením a potichu. To byl zřejmý odkaz ke klášternímu modelu a také odkaz k disciplíně dílny. Vězení musí být mikrokosmem dokonalé společnosti, kde jsou jedinci izolováni ve své morální existenci, kde se však uskutečňuje jejich znovuspojení v přísně hierarchickém rámci, bez vedlejších vztahů, a kde je možná komunikace jen ve vertikálním směru. Výhoda auburnského systému podle jeho obránců spočívala v tom, že byl reprodukcí samotné společnosti. Donucení je zde zajišťováno materiálními prostředky, ale především pravidlem, které bylo třeba se naučit respektovat a které je zaručováno dohledem a tresty. Spíše než držet odsouzené „pod zámekem jak divoká zvířata v jejich kleci“, je třeba sloučit je s ostatními, „nechat je podílet se společně na užitečných činnostech, přimět je společně k dobrým návykům, předcházet morální nákaze aktivním dohledem, udržovat jejich soustředění pravidlem ticha“; toto pravidlo navykne vězně „považovat zákon za svaté přikázání, jehož porušení má za následek spravedlivé a zákonité zlo“.¹⁷⁾ Tato souhra izolace, sloučení bez možnosti komunikovat a zákona zajišťovaného nepřetržitou kontrolou tedy musí rekvalifikovat zločince jako společenské individuum: cvičí jej k „užitečné a odevzdávané činnosti“¹⁸⁾ obnovuje v něm „návyky společenskosti“.¹⁹⁾

ce, který vychvalovali Demetz, Blouet, Tocqueville. Avšak Druhý kongres o vězeňství v roce 1847 rozhodl proti této metodě.

17) K. Mittermaier, v *Revue française et étrangère de législation*, 1836.

18) A. E. de Gasparin, *Rapport au ministre de l'Intérieur sur la réforme des prisons*.

19) E. de Beaumont a A. de Tocqueville, *Du système pénal aux États-Unis*, 3. vydání, 1845, s. 112.

Při naprosté izolaci – jako ve Filadelfii – není rekvalifikace zločince vyžadována od působení obecného zákona, nýbrž od vztahu jedince ke svému vlastnímu svědomí a k tomu, co může osvětlit jeho nitro.²⁰⁾ „Osamocen ve své cele je vězeň vydán sobě samému; v tichu svých vášní i světa, který ho obklopuje, sestupuje do svého svědomí, zpytuje jej a pociťuje, že se v něm probouzí mravní cit, který v srdci člověka nikdy zcela nezanikne.“²¹⁾ Není to tedy vnější ohled na zákon ani pouhý strach z trestu, co bude na vězně působit, nýbrž sama práce jeho svědomí. Spíše hluboká odevzdanost než povrchní výcvik; změna morálky, nikoli postoje. V pensylvánském vězení jsou jedinými prostředky nápravy svědomí a nemá architektura, na kterou naráží. Na Cherry Hill „jsou zdi trestem za zločin; cela staví vězně tváří v tvář sobě samému; je nucen naslouchat svému svědomí“. Z toho vyplývá, že práce je zde spíše útěchou než povinností, že dozorcí nemusejí vyvíjet nějaký nátlak, neboť ten je zajištěn materialitou věcí, a že následkem toho je akceptována jejich autorita: „Při každé návštěvě splyne z těch počestných rtů několik laskavých slov a snesou se do srdce vězně s uznáním, nadějí a útěchou; vězeň miluje svého dozorce; a miluje ho proto, že je mírný a soucitný. Zdi jsou strašné a člověk je dobrý.“²²⁾ V této uzavřené cele, provizorním hrobě, nabývají mýty o znovuzrození snadno konkrétní podoby. Po noci a tichu se obnovuje život. Auburn, to byla společnost sama, dovedená ke svým základním principům. Cherry Hill, to byl život vyhlazený a znovu započatý. Katolicismus hbitě včlenil tuto kvakerskou

20) „Každý člověk,“ řekl Fox, „je osvícen světlem božím a já to světlo vidím zářit skrze každého člověka.“ Právě v duchu kvakerů a Walnut Street byla organizována pensylvánská vězení v Pittsburgu, a později v Cherry Hill po roce 1820.

21) *Journal des économistes*, II, 1842.

22) Abel Blouet, *Projet de prisons cellulaires*, 1843.

techniku do svých diskurzů. „Nevidím ve vaší cele nic než děsivý hrob, v němž namísto červů jen výčitky svědomí a beznaděj postupují, aby vás rozežraly a učinily vaši existenci předstupněm pekla. Avšak... co je pro bezbožného vězně pouhým hrobem, odpornou kostnicí, stane se pro upřímně věřícího křesťana samotnou kolébkou blažené nesmrtelnosti.“²³⁾

Z opozice těchto dvou systémů vyrůstala celá řada různých konfliktů: náboženských (musí být konverze principiálním bodem nápravy?), medicínských (vede naprostá izolace k šílenství?), ekonomických (kde jsou nejnižší náklady?), architektonických a administrativních (která forma zaručuje nejlepší dohled?). Proto, nepochybně, tak rozsáhlá polemika. Ale v srdci těchto diskusí a tím, co je vlastně umožňovalo, byl původní cíl vězeňské činnosti: donucovací individualizace prostřednictvím přerušování jakéhokoli vztahu, který není kontrolován mocí nebo nařízen podle hierarchie.

2. „Práce, střídající se s přestávkami k jídlu, doprovází vězně až k večerní modlitbě; nový spánek mu tedy poskytuje přívětivý odpočinek, který nebude rušen nespoutanou fantazií. Tak uplyne šest dní v týdnu. Po nich následuje den zasvěcený výhradně modlitbě, vyučování a blahodárným meditacím. Tak následují jeden po druhém týdny, měsíce, roky; tak se vězeň, jenž byl při nástupu do zařízení člověkem nestálým či s přesvědčením zaměřeným pouze na svou nezpůsobilost, toužící zničit svou existenci pomocí svých rozmanitých neřestí stává postupně silou zvyku nej-

23) Abbé Petigny, *Allocution adressée aux prisonniers, à l'occasion de l'inauguration des bâtiments cellulaires de la prison de Versailles*. Viz o několik let později v *Hraběti Monte Cristo* zcela zřetelně kristologickou verzi znovuzrození následujícího po uvěznění; zde však nejde o to učit se ve vězení poslušnosti zákonu, nýbrž nabýt skrze tajné vědění moc k dosažení spravedlnosti navzdory nespravedlnosti úředníků.

prve sobě zcela cizím, avšak brzy při této proměně získává novou povahu, jež mu bude natolik blízká díky práci a radostem z ní odvozeným, že pokud byla jeho duše alespoň trochu přivedena moudrým poučením k lítosti, může být s větší důvěrou vystaven pokušením, která ho pomalu připraví na návrat na svobodu.“²⁴⁾ Práce je spolu s izolací definována jako činitel vězeňské proměny. To nacházíme již v zákoníku z roku 1808: „Ačkoli trest uložený zákonem má za cíl napravení zločinu, usiluje rovněž o polepšení viníka, a tento dvojitý cíl se podaří splnit, jestliže je zločinec vytržen ze své zhoubné zahálčivosti, která uvrhnuvši jej do vězení, znovu jej zde dostihuje a zmocňuje se jej, aby ho dovedla až k poslednímu stupni zkaženosti.“²⁵⁾ Práce není ani přidavkem ani korektivem režimu uvěznění: ať se jedná o nucenou práci, odloučení či uvěznění, je práce považována samotným zákonodárcem za naprosto nutný doprovodný jev. Nejde ovšem vůbec o nutnost, o níž hovořili reformátoři v 18. století, když chtěli učinit vězení jednak příkladem pro veřejnost, jednak účinnou nápravou v zájmu společnosti. Ve vězeňském režimu je spojení mezi prací a trestáním zcela jiného druhu.

24) N. H. Julius, *Leçons sur les prisons*, fr. překlad, 1831, díl I, s. 417–418.
25) G. A. Real, *Motifs du Code d'instruction criminelle*, 1808. Již předtím několik nařízení ministra vnitra zdůrazňovalo potřebu zajistit práci pro uvězněné: nařízení z 5. fructidoru Roku VI, 3. messidoru Roku VIII, 8. pluviôse a 28. ventôse Roku IX, 7. brumairu Roku X. Ihned po vydání Zákoníků v letech 1808 a 1810 nacházíme ještě další nařízení: z 20. října 1811, 8. prosince 1812; a znovu rozsáhlé nařízení z roku 1816: „Největší důraz je třeba klást na to, aby byli vězňové co nejvíce zaměstnáni. Je nutné vzbudit v nich touhu pracovat tím, že budou odlišeni ti, kdo pracují, od těch vězňů, kteří budou chtít dál zahálet. Ti první budou lépe živeni a budou mít lépe ustláno než druhí.“ Vězňice Melun a Clairvaux byly velmi brzy organizovány jako velké dílny.

Několik polemik, jež se objevily za restaurace či za červecové monarchie, vyjasnilo funkci, která byla přisuzována trestní práci. Nejprve to byla diskuse o platu. Práce vězňů byla ve Francii odměňována. To s sebou přinášelo problém: jestliže je za práci ve vězení vyplácena odměna, pak tato práce není skutečnou součástí trestu; vězeň ji tedy může odmítnout. Výše odměny se navíc odvíjela od zručnosti dělníka, nikoli od polepšení viníka: „Nejtěžší případy jsou téměř všude nejzručnějšími pracovníky; jsou nejlépe odměňováni, v důsledku toho jsou nejvíce neukáznění a nejméně schopni lítosti.“²⁶⁾ Diskuse, která nikdy zcela neutichla, byla obnovena, a to se značným zápalem, v letech 1840–1845: bylo to období ekonomické krize, období bouří mezi dělnictvem, a také období, kdy již začínala krystalizovat protikladnost dělníka a delikventa.²⁷⁾ Organizovaly se stávky protestující proti dílnám ve vězení: když se rukavičkáři z Chaumontu podařilo zorganizovat dílnu v Clairvaux, jeho dělníci protestovali prohlašující, že je tím zneuctěna jejich práce, obsadili manufakturu a donutili majitele od jeho projektu ustoupit.²⁸⁾ Byla tu rovněž rozsáhlá tisková kampaň v dělnických denících: o tom, že vláda upřednostňuje trestní práci proto, aby dosáhla snížení „svobodných“ platů; o tom, že nevýhody těchto vězeňských dílen jsou ještě silněji pocítovány ženami, jež tato konkurence zbavuje práce, nutí je tím k prostituci, následkem níž se ocitnou ve vězení, kde se tyto ženy, které již nemohly dále pracovat na svobodě, stávají další konkurencí pro ty, které jsou stále ještě zaměstnány;²⁹⁾ o tom, že vězňům je poskytována práce nejlépe zajištěná – „zlodějí

26) J. J. Marquet-Wasselot, *La Ville du refuge*, 1832, díl III, s. 171.

27) Viz níže, s. 395.

28) Viz J. P. Aguet, *Les Grèves sous la monarchie de Juillet*, 1954, s. 30–31.

29) *L'Atelier*, prosinec 1842, roč. 3, č. 4.

provádějí v teple a pod střechou kloboučnické a nábytkářské práce“ –, zatímco nezaměstnaný kloboučník musí docházet „na lidská jatka vyrábět olovnatou bělobu za dva franky denně“;³⁰⁾ o tom, že filantropie se nejvíce stará o podmínky práce vězněných, ale opomíjí podmínky dělníků pracujících na svobodě. „Jsme si jisti, že kdyby vězňové pracovali například se rtutí, věda by byla zajisté mnohem pohotovější, než je, ve vynalézání prostředků pro ochranu pracujících před nebezpečím jejich výparů: ‚Ti ubozí vězni!‘ říkali by ti, kteří sotva kdy promluví o dělnících v zlatnictví. Je třeba nejprve krást nebo zabít, aby na sebe člověk upoutal pozornost či vzbudil soucit.“ Především však o tom, že směřuje-li vězení k tomu stát se dílnou, budou tam brzy odesláni žebráci a nezaměstnaní, a budou tak obnoveny ve Francii staré všeobecné špitály nebo v Anglii workhouses.³¹⁾ Navíc zde byly, především po schválení zákona z roku 1844, petice a dopisy – jedna petice, jež byla odmítnuta Chambre de Paris, „shledávala nelidským, že se navrhuje, aby násilníci, vrazi a zloději byli používáni pro práce, jež jsou dnes údělem několika tisíců dělníků“; „La Chambre dala před námi přednost Barabášovi“;³²⁾ typografičtí dělníci odeslali dopis ministrovi, když se dozvěděli, že jedna tiskárna byla umístěna do věznic v Melunu: „Musíte rozhodnout mezi zatracenci, spravedlivě postiženými zákonem, a mezi občany, kteří obětují své dny v počestnosti a odříkání pro zajištění existence svých rodin jakož i bohatství své vlasti.“³³⁾

Odpovědi, kterými se proti celé této kampani ohrazovali vláda a úřady, byly zcela neměnné. Trestní práce nemůže být

kritizována za to, že podporuje nezaměstnanost: pro svůj omezený rozsah a malou produktivitu nemůže mít obecnější vliv na ekonomiku. Není jako aktivita výroby užitečná sama sebou, nýbrž svými důsledky, které vnáší do lidského mechanismu. Je principem řádu a pravidelnosti; skrze požadavky, které jsou jí vlastní, šíří nezachytitelným způsobem formy přísné moci; podřizuje těla pravidelným pohybům, vylučuje rozčilení a neklid, zavádí hierarchii a dozor, které – jelikož tvoří součást její logiky – jsou mnohem lépe přijímány a které jsou mnohem hlouběji vtištěny do chování odsouzených. Spolu s prací „vstupuje do vězení pravidelnost, která tu vládne bez námahy a bez užití jakéhokoli represivního či násilného prostředku. Tím, že je odsouzený zaměstnán, jsou mu vštěpovány návyky řádu a poslušnosti; z lenocha, kterým byl, se stává pilný a pracovitý člověk... postupem času nachází v pravidelné činnosti ve vězení, v manuálních pracích, ke kterým byl donucován..., jistý lék proti výstřelkům své fantazie.“³⁴⁾ Trestní práce musí být považována za masinérii, která sama o sobě transformuje násilnického, neklidného, ukvapeného vězně ve svou součást, která hraje svou roli s dokonalou pravidelností. Vězení není dílna; je, musí být samo o sobě strojem, jehož jsou vězňové-dělníci zároveň soukolími i výrobky; tento stroj je „zaměstnává“, a to „nepřetržitě, maje za jediný cíl vyplnit každý jejich okamžik. Když se tělo pohybuje, když se duch zaměstnává jedním určitým předmětem, dotěrné myšlenky se vzdálí a v duši se obrodí klid.“³⁵⁾ Má-li koneckonců práce ve vězení ekonomický efekt, pak ten, že produkuje mechanická individua podle obecných norem průmyslové společnosti: „Práce je ochránkyní moderních lidí; nahrazuje morálku, vyplňuje prázdnotu vzniklou nepří-

30) *L'Atelier*, listopad 1845, roč. 6, č. 2.

31) *Tamtéž*.

32) *L'Atelier*, červen 1844, roč. 4, č. 9 a duben 1845, roč. 5, č. 7; viz z této doby rovněž *La Démocratie pacifique*.

33) *L'Atelier*, březen 1845, roč. 5, č. 6.

34) A. Béranger, *Rapport à l'Académie des sciences morales*, červen 1836.

35) E. Danjou, *Des prisons*, 1821, s. 180.

tomností víry a platí za princip všeho dobra. Práce se musí stát náboženstvím věznic. Pro společnost-stroj je třeba, aby prostředky nápravy byly čistě mechanické.³⁶⁾ Výroba individuálních strojů je ovšem také výrobou proletářů; v důsledku toho, že máme jen „dvě ruce dobré pro všechno“, dá se žít jen „z výsledku naší práce, vykonáváním nějakého povolání, nebo z výsledku práce jiných, prováděním krádeží“; nuže, pokud by vězení nenutilo zločince k práci, zavádělo by z fiskálního hlediska znovu do samotné své instituce situaci, kdy si jedni vybírají dávky z práce druhých. „Otázka zahálčivosti je zde stejná jako v samotné společnosti; pokud nejsou vězni schopni existovat ze své práce, jsou živi z práce druhých.“³⁷⁾ Práce, kterou odsouzený přispívá k naplňování svých vlastních potřeb, přetváří zloděje na poslušného dělníka. A právě zde vstupuje do hry otázka užitečnosti odměny za trestní práci; ukládá vězněnému „morální“ formu platu jakožto podmínky jeho existence. Mzda vštěpuje „lásku a návyk“ k práci,³⁸⁾ ukazuje těmto zlosynům, kteří ignorují rozdíl mezi mým a tvým, smysl vlastnictví – smysl „toho, co je dobýváno v potu tváře“;³⁹⁾ naučí také ty, kteří žili marnotratně, co je to prozíravost, šetrnost, co to znamená myslet na budoucnost;⁴⁰⁾ konečně tím, že předkládá měřítko vykonané práce, umožňuje kvantitativně vyjádřit píli vězně a pokrok v jeho polepšení.⁴¹⁾ Mzda za

36) L. Faucher, *De la réforme des prisons*, 1838, s. 64. V Anglii zajišťovaly „šlapací mlýn“ (tread-mill) a pumpa disciplinární mechanizaci bez jakéhokoli cílového produktu.

37) Ch. Lucas, *De la réforme des prisons*, 1838, díl II, s. 313–314.

38) *Tamtéž*, s. 243.

39) E. Danjou, *Des prisons*, 1821, s. 210–211; viz také *L'Atelier*, listopad 1845, roč. 6, č. 2.

40) Ch. Lucas, *tamtéž*. Třetina denního platu byla každému vězněnému dávana stranou pro dobu, kdy bude propuštěn.

41) E. Ducpétiaux, *Du système de l'emprisonnement cellulaire*, 1857, s. 30–31.

trestní práci neodměňuje produkci; slouží jako pobídka k proměně jedince a měřítko jejího uskutečňování: je to právní fikce, neboť nereprezentuje „svobodné“ poskytování pracovní síly, ale úskok, u něhož se předpokládá, že bude účinný při technikách nápravy.

Co je tedy užitek trestní práce? V žádném případě to není zisk; dokonce ani formování užitečných dovedností; jde o ustavení vztahu moci, prázdné ekonomické formy, schématu podřízení jedince a jeho přizpůsobení aparátu výroby.

Dokonalým obrazem práce ve vězení byla ženská dílna v Clairvaux; tichá přesnost lidského soustrojí se zde spojovala s předepsanou přísností kláštera: „V křesle, nad kterým visel kříž, sedí jedna ze sester; před ní vykonávají vězeňkyně, sedící ve dvou řadách, úkol, jenž jim byl uložen, a poněvadž jako práce převládá téměř výhradně šití, vládne zde neustále nejpřísnější ticho... Zdá se, že v těchto sálech vše dýše pokáním a usmířením. Vracíme se tu jakoby přirozeně do dob ctihodných zvyklostí tohoto starého místa; připomínají se nám ty dobrovolné kajicnice, které se zde uzavíraly proto, aby daly sbohem okolnímu světu.“⁴²⁾

3. Vězení ovšem přesahuje prosté zbavení svobody ještě důležitějším způsobem. Směřuje k tomu stát se nástrojem modulace trestu: aparátem, který by skrze vykonávání rozsudku, jímž je pověřen, měl právo převzít, přinejmenším zčásti, jeho princip. Toto „právo“ nebylo samozřejmě instituci vězení přiznáno v 19. a ani ve 20. století jinak než v zlomkovité podobě (v komplikované formě podmínečného pro-

42) Srovnáme to s následujícím textem Faucherovým: „Vstupte do předelny; poslechněte si, jak spolu rozmlouvají dělníci, a hvízdání strojů. Existuje ve světě truchlivější kontrast než srovnání pravidelnosti a předpověditelnosti těchto mechanických pohybů s nepořádkem myšlenek a mravů způsobeným kontaktem takového množství mužů, žen a dětí?“ *De la réforme des prisons*, 1838, s. 20.

puštění, částečného osvobození či organizování center reformy). Je však třeba poznamenat, že bylo velmi záhy požadováno těmi, kdo byli odpovědní za správu věznic, jako sama podmínka dobrého fungování vězení a jeho účinnosti v onom úkolu napravování, jež mu sama justice svěřila.

Tak tomu je i v případě trvání trestu: dovoluje přesně kvantifikovat tresty, stupňovat je podle okolností a dodávat legálnímu trestání více či méně explicitní formu mzdy; riskuje ale, že zůstane bez nápravné hodnoty, pokud setrvá jednou provždy na rovině rozsudku. Délka trestu nesmí být měřítkem pro „směnnou hodnotu“ přestupku; musí se přizpůsobovat „užitečné“ přeměně vězněného po dobu, na niž je odsouzen. Nikoli čas jako měřítko, nýbrž čas finalizovaný. Spíš ve formě operace než ve formě mzdy. „Tak jako moudrý lékař zastaví léčení nebo v něm pokračuje podle toho, jestli nemocný již dospěl do stavu uzdravení, tak by v první z těchto dvou hypotéz mělo odpykání trestu skončit ve chvíli úplného napravení odsouzence; neboť v takovém případě se všeho další věznění stává neúčinným, a proto i nehumánním vůči napravovanému, jenž by jen marně zatěžoval stát.“⁴³⁾ Spravedlivá délka trvání trestu se tedy musí měnit nejen podle spáchaného činu a jeho okolností, ale i podle trestu samého, podle toho, jak se bude konkrétně odvíjet. To se ukazuje ve vyjádření, že musí-li být trest individualizovaný, pak nikoliv vzhledem k individu-zločinci, právnímu subjektu zloči-

nu, původci zodpovědnému za přestupek, ale vzhledem k trestanému individu, předmětu řízené transformace, individu u vězněnému, vsazenému do vězeňského aparátu, modifikovanému jím nebo reagujícím na něj. „Jde pouze o reformování zločince. Jakmile je tato reforma provedena, kriminálník se musí navrátit do společnosti.“⁴⁴⁾

Kvalita a obsah uvěznění již nesmí být určovány samotnou povahou přestupku. Právní závažnost zločinu nemá v žádném případě hodnotu znaku, který by jednoznačně určoval, je-li odsouzený povahy napravitelné či nikoli. Zejména distinkce zločin – delikt, kterou zákoník vystihoval v rozlišení mezi vězením a káznicí, případně nucenými pracemi, není funkční v případě polepšování. To byl téměř obecně rozšířený názor, vyjádřený řediteli věznic v anketě pořádané ministerstvem v roce 1836: „Drobní delikventi obecně jsou nejzkaženější... Mezi zločinci se lze setkat s mnoha muži, kteří podlehli nátlaku svých vášní a potřebám početné rodiny. Chování zločinců je mnohem lepší než chování drobných delikventů; ti první jsou poddajnější, pracovitější než ti druzí, což jsou obecně darebáci, podvodníci a lenoši.“⁴⁵⁾ Odtud tedy myšlenka, že přísnost trestu nemusí být v přímém poměru k trestní závažnosti spáchaného zločinu, ani definitivně stanovená pro všechny stejně.

Jako nápravná operace má uvěznění své nároky a své vlastní obtíže. Jsou jimi jeho účinky, které musí určovat jeho etapy, jeho dočasná zostření, jeho následná ulehčení; to, co Charles Lucas nazval „mobilní klasifikace mravů“. Progre-

43) A. Bonneville, *Des libérations préparatoires*, 1846, s. 6. Bonneville navrhoval zavést měřítko „předběžného propuštění na svobodu“, ale také „osobních doplňkových postihů“ nebo navýšení trestu, jestliže se ukáže, že „trestní předpis, stanovený aproximativně podle předpokládaného stupně delikventovy zatvrzelosti, nedostačuje k tomu, aby dosáhl očekávaného účinku“. Tento doplněk neměl přesahovat osminu trestu; předběžné propuštění na svobodu mohlo být uplatněno po uplynutí tří čtvrtin trestu. (*Traité des diverses institutions complémentaires*, s. 251n.)

44) Ch. Lucas, citováno v *Gazette des tribunaux*, 6. dubna 1837.

45) V *Gazette des tribunaux*. Viz také J. J. Marquet-Wasselot, *La Ville du refuge*, 1832, s. 74–76. Ch. Lucas poznamenává, že „drobní delikventi pocházejí převážně z městského prostředí“ a že „většina trestanců odsouzených za těžké zločiny je z venkovské populace“. *De la réforme des prisons*, 1836, díl I, s. 46–50.

sivní systém, užívaný v Ženevě od roku 1825,⁴⁶⁾ byl často vyžadován i ve Francii. Například ve formě tří areálů: zkušební areál pro většinu vězňů, areál trestání a areál odměn pro ty, kteří jsou na cestě k nápravě.⁴⁷⁾ Nebo ve formě čtyř fází: perioda zastrašování (zbavení práce a všech vnitřních i vnějších vztahů); perioda práce (izolace, ale s prací, která bude po fázi nucené nečinnosti působit jako dobrodíní); režim umravňování (více či méně časté „pohovory“ s řediteli nebo oficiálními návštěvami); a perioda společné práce.⁴⁸⁾ Ačkoli princip trestu byl spíše rozhodnutím justice, jeho spravování, jeho kvalita a jeho přísnost musí vyzdvihovat autonomní mechanismus, který řídí účinky trestání v samém vnitřku aparátu, jenž je produkuje. Je to celý režim trestů a odměn, který není pouze cestou, jak si vynutit respektování pravidel vězení, ale také jak dosáhnout toho, aby vězení působilo efektivně na uvězněné. Došlo k tomu, že to uznala i sama právní autorita: „Neměli bychom být překvapeni, tvrdil kasační soud, když projednával návrh zákona o vězeních, myšlenkou udělování odměn, které může představovat z velké části úložné ze mzdy nebo zlepšení stravování, nebo dokonce zkrácení doby trestu. Může-li něco probudit v duších odsouzených pojmy dobra a zla, přivést je k morálnímu uvědomění a povznést je trochu výše v jejich vlastních očích, pak je to možnost dosáhnout určité odměny.“⁴⁹⁾

Je nutné připustit, že vzhledem ke všem těm procedurám, které opravují trest podle toho, jak probíhá, nemohou mít právní instance bezprostřední autoritu. Je to ve skutečnosti

46) R. Fresnel, *Considérations sur les maisons de refuge*, 1829, s. 29–31.

47) Ch. Lucas, *De la réforme des prisons*, 1838, díl II, s. 440.

48) L. Duras, článěk otištěný v *Le Progressif* a citovaný v *La Phalange* 1. prosince 1838.

49) Ch. Lucas, *tamtéž*, s. 441–442.

záležitost měřítek, jež podle definice mohou intervenovat jen po vnesení rozsudku a mohou být vznesena jen na něco jiného než souzený čin. V důsledku toho musí být personál, který spravuje vězení, ve věcech individualizace a různého aplikování trestu nutně zcela autonomní: dozorcí, ředitel celého zařízení, katecheta či vychovatel jsou schopni vykonávat tuto korektivní funkci lépe než držitelé trestní moci. Je to jejich souzení (chápané jako pozorování, diagnóza, charakterizace, upřesňování, rozlišující klasifikace) a nikoliv verdikt ve formě připsání viny, co musí sloužit jako podklad této vnitřní modulaci trestu – jeho zmírnění, nebo dokonce jeho přerušování. Když Bonneville v roce 1846 předložil svůj projekt podmíněného propuštění, definoval ho jako „právo, jež by měla administrativa s předcházejícím souhlasem soudní autority, po uplynutí doby dostatečné k pokání a za určitých podmínek propustit provizorně na svobodu zcela polepšeného vězně s tím, že by byl při vznesení i té nejmenší stížnosti ihned navrácen do vězení“.⁵⁰⁾ Zdá se, že všechna ta „svévole“, která ve starém trestním režimu dovolovala soudcům modulovat trest a panovníkům učinit tomu přítrž, všechna tato svévole, kterou moderní zákoníky odebraly soudní moci, se postupně znovu ustavuje na straně moci, která spravuje a kontroluje trestání. Je to svrchovanost dozorcova vědění: „Opravdový úředník je povolán svrchovaně vládnout ve vězení... a musí, aby neselhal ve svém poslání, spojit neobyčejný důvtip s hlubokou znalostí lidí.“⁵¹⁾

A tak se zde dostáváme k principu, jasně formulovanému Charlesem Lucasem, který by si jen málo právníků dnes troufalo bez výhrad přijmout, ačkoli vyznačuje linii zásadní-

50) A. Bonneville, *Des libérations préparatoires*, 1846, s. 5.

51) A. Bérenger, *Rapport à l'Académie des sciences morales et politiques*, červen 1836.

ho počátku fungování moderního způsobu trestání; nazvěme jej Deklarace nezávislosti vězeňství. Požaduje se v něm právo být mocí, která nemá jen administrativní autonomii, ale existuje jako součást trestající suverenity. Toto potvrzení práv vězení stanovuje jako princip, že trestní rozsudek je arbitrární jednotka, že je třeba ji rozložit, že sestavovatelé trestních zákonů již měli důvod rozlišovat rovinu legislativní (na které se klasifikují činy a připisují se jim tresty) a rovinu soudní (na které se vynášejí rozsudky); že úkolem dneška je analyzovat naopak tu druhou rovinu, že je třeba rozlišovat to, co je v pravém slova smyslu věcí soudní (posuzovat méně činy a spíš pachatele, poměřovat „záměry, které dodávají lidským činům tolik odlišných morálních stránek“, a tak opravit, je-li to možné, hodnocení zákonodárců), a poskytovat autonomii „trestnímu souzení“, jež je patrně nejdůležitější; ve vztahu k němu je hodnocení tribunálu pouze „způsobem prejudikování“, neboť morálka pachatele nemůže být posouzena „jinak než zkouškou. Soudce tedy naopak nutně potřebuje kontrolu a opravení svých hodnocení: a tuto kontrolu poskytuje právě trestní vězení.“⁵²⁾

Můžeme tu tedy mluvit o přesahu či o řadě přesahování vězeňství ve vztahu k legálnímu uvěznění – „vězeňského“ ve vztahu k „právnímu“. Vždyť tento přesah lze pozorovat velmi brzy, již od zrodu vězení, jednak ve formě skutečných praktik, jednak ve formě projektů. Nedostavil se následně, jako druhotný efekt. Veliká vězeňská mašinerie je přímo spjata s fungováním vězení. Za znak této autonomie lze považovat „nadbytečné“ násilnosti dozorců nebo despotismus správy věznic, která má všechna privilegia uzavřeného prostředí. Její kořeny však leží jinde: právě ve skutečnosti, že na vězení se požaduje, aby bylo „užitečné“, ve faktu, že zbavení svobody

– toto právní vymáhání ideálního statku – muselo od počátku vykonávat pozitivní technickou roli, provádět transformace jedince. A při této činnosti se vězeňský aparát uchýlil ke třem velkým schémátům: k politicko-morálnímu schématu individuální izolace a hierarchizace; k ekonomickému modelu síly užitě při povinné práci; k technicko-medicínskému modelu léčby a normalizace. Cela, dílna, nemocnice. Okraj, do něž vězení překračuje prostě zadržení, je ve skutečnosti vyplněn technikami disciplinárního typu. A tento doplněk disciplinárního vzhledem k právnímu je zhruba to, co se nazývá „vězeňské“.

*

Tento doplněk nebyl přijat bez potíží. Jako první tu byla otázka principu: trest nesmí být ničím více než zbavením svobody; Decazes to říká stejně jako naši dnešní vládní činitelé, avšak mnohem živějším jazykem: „Zákon musí následovat odsouzeného i do vězení, do kterého jej poslal.“⁵³⁾ Ovšem velmi rychle – a to je vskutku charakteristické – se debata proměnila v bitvu o přivlastnění si kontroly nad oním vězeňským „doplňkem“; soudci se dožadovali práva dohlížet nad vězeňskými mechanismy: „Umraňování vězňů vyžaduje bezpočet spolupracovníků; je možné jej uskutečnit pouze prostřednictvím inspekčních návštěv dohlížecích komisí či patronačních společností. Je tedy třeba pomocníků, a ty může poskytnout jedině prokuratura.“⁵⁴⁾ Od této doby se vězeňský řád stal dostatečně solidním na to, aby bylo možné snažit se jej rozložit; šlo však o to dostat

53) E. Decazes, „Rapport au Roi sur les prisons“, *Le Moniteur*, 11. dubna 1819.

54) Vivien, v G. Ferrus, *Des prisonniers*, 1850, s. VIII. Nařízení z roku 1847 vytvořilo komise pro dozor.

52) Ch. Lucas, *De la réforme des prisons*, 1838, díl II, s. 418–422.

jej pod kontrolu. Tak se objevila postava soudce stíženého touhou ovládnout vězení. O století později se z ní zrodil silně znetvořený bastard: soudce dohlížející nad výkonem trestu.

Jestliže se však vězeňství, ve svém „přebytku“ ve srovnání s pouhým uzavřením, mohlo ve skutečnosti nejen prosadit, ale i polapit celou trestní justici a zavřít samotné soudce, bylo tomu tak proto, že mohlo uvést trestní justici do vztahů k vědění, které se pro ni nyní staly jejím nekonečným labyrintem.

Vězení, místo výkonu trestu, je současně i místem pozorování trestaných jedinců. V dvojím smyslu. Ve smyslu dohlížení, to jistě. Ovšem i ve smyslu shromažďování poznatků o každém vězni, o jeho chování, o jeho nejhlubších schopnostech, o jeho postupném zlepšování; vězení musí být považována za místa formování klinického vědění o odsouzených; „vězeňský systém nemůže být apriorní koncepcí; je indukovan ze společenského stavu. Existují zde morální choroby, jakož i poruchy zdraví, u nichž léčení závisí na sídle a směru nemoci.“⁵⁵⁾ To implikuje dva zásadní mechanismy. Musí být možné, aby byl vězeň držen pod neustálým dohledem; každý záznam, který o něm lze učinit, musí být zaregistrován a započten. Téma Panoptikonu – současné dohlížení a pozorování, jistota a vědění, individualizace a totalizace, izolace a transparence – nachází ve vězení privilegované místo svého uskutečnění. Ačkoli panoptikální procedury, jakožto konkrétní formy vykonávání moci, byly velice rozšířené přinejmenším v rozptýleném stavu, byly to téměř výhradně vězeňské instituce, kde mohla být Benthamova utopie plně uskutečněna v materiální formě. Panoptikon se stal okolo let 1830 až 1840 architektonickým programem většiny vězeň-

55) L. Faucher, *De la réforme des prisons*, 1838, s. 6.

ských projektů. Byl to nejpřímější způsob, jak převést „inteligenci disciplíny do kamene“;⁵⁶⁾ jak učinit architekturu transparentním projevem výkonu moci;⁵⁷⁾ jak dovolit, aby síla či násilná omezení byly nahrazeny uhlazenou účinností vyčerpávajícího dohledu; jak zorganizovat prostor podle nedávné humanizace zákoníků a podle nové teorie vězeňství: „Na jedné straně úřady a na straně druhé architekt by měli vědět, zda by vězení měla být plánována na základě principu zmírňování trestů nebo podle systému napravování viníků, a v souladu s legislativou, která se, vracejíc se ke kořenům lidských neřestí, stává regenerací ctností, podle nichž se musí žít.“⁵⁸⁾

Celkově jde tedy o konstituování vězení-stroje⁵⁹⁾ s celou viditelností, v níž se nalézá vězeň, polapený jako „ve skleněném domě řeckého filozofa“,⁶⁰⁾ a s centrálním místem, ze kterého může neustálý pohled kontrolovat zároveň vězně a vězeňský personál. Okolo těchto dvou požadavků existovalo několik možných variací: benthamovský Panoptikon ve své striktní formě, ve tvaru půlkruhu, s půdorysem kříže nebo v hvězdicovitém rozvržení.⁶¹⁾ Uprostřed všech těchto diskusí připomenul v roce 1841 ministr vnitra zá-

56) Ch. Lucas, *De la réforme des prisons*, 1836, díl I, s. 69.

57) „Pokud chcete pojednat otázku administrativy tak, že abstrahujete od otázky konstrukce budov, vystavujete se nebezpečí, že budete etablovat principy, z nichž se vytrácí skutečnost; zatímco architekt, dostatečně si vědom potřeb administrativy, může docela dobře přimnout ten či onen systém uvěznění, který by teorie patrně zařadila mezi utopie.“ (A. Blouet, *Projet de prison cellulaire*, 1843, s. 1)

58) L. Baltard, *Architectonographie des prisons*, 1829, s. 4–5.

59) „Angličané projevíli ve všech svých dílech nadání pro mechaniku... a snažili se, aby jejich stavby fungovaly jako stroje podřízené činnosti jediného motoru.“ (L. Baltard, *tamtéž*, s. 18)

60) N. P. Harou-Romain, *Projet de pénitencier*, 1840, s. 8.

61) Viz obr. č. 18–26.

kladní principy: „Centrální inspekční hala je pilířem celého systému. Bez centrálního bodu inspekce přestává být dohlížení zajištěné, nepřetržité a všeobecné; neboť je nemožné mít naprostou důvěru v činnost, v horlivost a v inteligenci zaměstnance, který neustále dohlíží nad celami... Architekt tedy musí soustředit všechnu svou pozornost na tento cíl; jde tu současně o otázku disciplíny a ekonomie. Čím bude dohlížení přesnější a snazší, tím méně bude třeba hledat v působení staveb záruky proti pokusům o útěk a proti komunikaci vězňů mezi sebou. Neboť dohlížení bude dokonalé, jestliže ředitel nebo vedoucí dozorce vidí, aniž by byl viděn a aniž by se hnul z místa, z centrální haly nejen přístupy do všech cel a dokonce vnitřek většiny cel, když jsou otevřeny vnější plné dveře, nýbrž i dozorce, dohlízející nad vězni na všech poschodích... S typem kruhových či polokruhových věznic se objevila možnost sledovat z jediného centra všechny vězně v jejich celách a všechny dozorce na inspekčních galeriích.“⁶²⁾

Avšak vězeňský Panoptikon je také systémem individualizující a nepřetržitě dokumentace. Ve stejném roce, v němž byly pro výstavbu věznic doporučeny různé varianty benthamovského projektu, byl povinně zaveden systém „morálního účetnictví“: individuální hlášení zavedené podle uniformního modelu ve všech věznicích, do něhož ředitel nebo vedoucí dozorce, katecheta, vychovatel mají zapisovat svá pozorování týkající se každého vězněného jedince. „Je to v jistém smyslu vademecum správy vězení, které mu umožňuje přímo posoudit každý případ, každou okolnost a následně ozřejmit, jakou terapii užít u každého jednotlivého vězně.“⁶³⁾ Bylo navrhováno a zkoušeno i množství jiných, mnohem

62) Ducatel, *Instruction pour la construction des maisons d'arrêt*, 1841, s. 9.
63) E. Ducpétiaux, *Du système de l'emprisonnement cellulaire*, 1857, s. 56–57.

úplnějších systémů registrace.⁶⁴⁾ V každém případě jde o to, aby bylo z vězení učiněno místo, kde se konstituuje vědění, jež musí sloužit regulativnímu principu vykonávání vězeňské praxe. Vězení nemá pouze znát rozhodnutí soudců a aplikovat je ve fungování etablovaných předpisů: musí z vězně neustále získávat vědění, které dovolí transformovat trestní měřítko ve vězeňskou operaci; které učiní z trestu, nezbytně odpovídajícího určitému přestupku, přeměnu vězněného užitečnou pro společnost. Autonomie vězeňského režimu a vědění, které ji umožňuje, dovolují rozmnožovat tuto užitečnost trestu, kterou učinil zákoník principem své trestní filozofie: „Pokud jde o ředitele, tento nesmí ztratit z dohledu žádného vězně. Ať se vězeň nachází v kterékoli části věznice, ať už do ní vstupuje, ať z ní vychází či ať odpočívá, ředitel je stejnou měrou povinován prokázat motivy jeho setrvání v dané třídě či jeho přechodu z jedné do druhé. Je vpravdě účetním. Každý vězeň je pro něj, ve sféře individuální výchovy, kapitálem investovaným v trestním zájmu.“⁶⁵⁾ Vězeňská praxe, tato důmyslná technologie, zužitkovává kapitál investovaný do trestního systému a do výstavby těžkých věznic.

Souběžně s tím se delikvent stává poznávaným individuem. Tento požadavek poznání neleží, v prvním stadiu, v samotném soudním procesu, aby sloužil k lepšímu odvodnění rozsudku a k určení pravdy o míře viny. Teprve jako odsouzený, a z titulu jednoho z prvků aplikace trestních mechanismů, se zločinec konstituuje jako předmět možného vědění.

To však implikuje fakt, že vězeňský aparát, se vším tím technologickým programem, jenž je s ním spojen, skuteč-

64) Viz např. G. de Gregory, *Projet de Code pénal universel*, 1832, s. 199n.; Grellet-Wammy, *Manuel des prisons*, 1839, díl II, s. 23–25 a s. 199–203.
65) Ch. Lucas, *De la réforme des prisons*, 1838, díl II, s. 449–450.

ňuje kuriózní substituci: z rukou justice dostává odsouzeného člověka; avšak předmětem, na nějž má působit, není samozřejmě přečin, a dokonce přesně vzato ani zločinec, nýbrž objekt poněkud odlišný, definovaný proměnnými, které přínejmenším zpočátku nebyly obsaženy v rozsudku, neboť byly podstatné pouze pro technologii korekce. Touto jinou osobou, kterou vězeňský aparát dosazuje za odsouzeného zločince, je *delikvent*.

Delikvent se odlišuje od zločince tím, že pro jeho charakterizaci je relevantní spíše jeho život než jeho čin. Vězeňská operace, chce-li být skutečnou převýchovou, musí totalizovat existenci delikventa, učinit z vězení jistý druh umělého a donucovacího divadla, v němž je třeba jeho existenci od základů obnovit. Právní trest proběhne v určitém aktu; trestní technika působí na život; následkem toho jí připadá úkol rekonstruovat malost a strach ve formě vědění, modifikovat jeho účinky či zaplňovat jeho mezery donucovací praxí. Je to znalost biografie a technika vycvičení lidské existence. Pozorování delikventa „se musí vracet nejen k okolnostem, nýbrž i k příčinám jeho zločinu; musí je vyhledávat v běhu jeho života podle trojího hlediska organizovanosti, společenského postavení a vzdělání, aby poznalo a zjistilo nebezpečné sklonky toho prvního, nepříjemné predispozice toho druhého a špatnou minulost toho třetího. Tento biografický výzkum je podstatnou součástí soudního vyšetřování, jež vede k roztržení trestů dříve, než se stanou podmínkou vězeňského systému pro třídění morálky. Musí vězně doprovázet od soudu do vězení, kde povinností ředitele není pouze jej převzít, ale i doplnit, zkontrolovat a zpřesnit jeho prvky během doby věznění.“⁶⁶⁾ Za zločincem, jemuž vyšetřování faktů může připsat odpovědnost za zločin, se rýsuje osobnost delikventa, je-

66) Ch. Lucas, *De la réforme des prisons*, 1838, díl II, s. 440–442.

jíž pomalé formování ukazuje biografický výzkum. Zavedení „biografického“ prvku je pro historii trestání důležité. Nechává totiž existovat „zločince“ před zločinem a v krajním případě dokonce mimo zločin. Právě odtud vychází psychologická kauzalita, která zdvojuje přířknutí odpovědnosti soudem a tak směšuje jeho účinky. Vstupujeme tak do „kriminologického“ bludiště, ze kterého jsme dosud ještě nevystoupili: každá rozhodující příčina, jež slouží pouze ke snižování odpovědnosti, vede k poznamenání pachatele zločinu kriminalizací o to pochybnější, vyžadující o to přísnější měřítko trestání. Tak jako biografie zločince zdvojuje v trestní praxi analýzu okolností, když jde o posouzení zločinu, vidíme, že trestní a psychologický diskurz vzájemně prostupují své hranice; a tady, v jejich průsečíku, se formuje onen pojem „nebezpečného“ individua, který dovoluje ustavit síť kauzálních souvislostí v celém biografickém vývoji a stanovit trestně-nápravný verdikt.⁶⁷⁾

Delikvent se odlišuje od zločince také tím, že není pouze pachatelem svého činu (pachatelem odpovědným ve smyslu určitých podmínek svobodné a vědomé vůle), nýbrž že je se svým činem spojen celým svazkem složitých nitek (instinkty, pudy, sklony, charakter). Technika vězeňského trestání

67) Bylo by třeba studovat, jak se biografická praxe rozšířila od chvíle konstituování delikventa jako individua v rámci trestního mechanismu: biografie nebo týkající se Jeanne Salmonové, a řeči na obhajobu zločinců z doby Ludvíka Filipa. Chaix d'Este-Ange hájil La Roncière: „Půjdete-li hluboko před zločin, daleko před moment obvinění, můžete zkoumat život obviněného, proniknout jeho srdce, ohledat jeho nejskrytější zákoutí, obnažit veškeré jeho myšlenky, celou jeho duši...“ (*Discours et plaidoyers*, díl III, s. 166)

směřuje nikoli ke vztahu pachatele a činu, nýbrž ke spřízněnosti delikventa s jeho zločinem. Delikvent, konkrétní manifestace obecného fenoménu kriminality, se dělí na kvazipřirozené třídy, jež jsou vybaveny každá svými definitivními charakteristikami, vyžadujícími určitý způsob léčby, což nazval Marquet-Wasselot v roce 1841 *Etnografií vězení*: „Odsouzení, to jsou... jiní lidé uvnitř týchž lidí: mají své zvláštní zvyky, své instinkty, své mravy.“⁶⁸⁾ Zde jsme stále ještě velice blízko „pitoreskním“ popisům světa zlosynů – staré tradici, která sahá daleko a která nabývá nové síly v první polovině 19. století, ve chvíli, kdy se nad vnímáním jiné třídy a jiného lidského druhu začíná artikulovat vnímání jiné formy života. Zoologie společenských poddruhů, etnologie civilizací zlosynů, s jejich rituály a s jejich jazykem, se načrtávají ve formě parodie. Avšak přesto se tu manifestuje i úsilí o ustavení nové objektivity, kde kriminálník náleží typologii zároveň přirozené i deviantní. Delikvence, patologická odchylka lidského druhu, může být analyzována jako chorobné syndromy nebo jako velké teratologické formy. Ve Ferrusově klasifikaci máme nepochybně jednu z prvních proměn staré „etnografie“ zločinu v systematickou typologii delikventů. Analýza je zajisté chybná, ale zcela jasně zde vidíme působení principu stanovujícího, že delikvence se musí specifikovat spíše podle normy než podle zákona. Existují tři typy odsouzených: ti, kteří jsou nadáni „intelektuálními schopnostmi, jež převyšují průměrnou inteligenci, kterou jsme stanovili“, avšak kteří se stali zvrácenými jednak „tendencemi ve své konstituci“ či „vrozenými sklony“, jednak „zhoubnou logikou“, „nespravedlivou morálkou“ nebo „nebezpečným posuzováním společenských povinností“. Odsouzení tohoto typu vyžadují izolaci ve dne v noci, osamocené procházky, a je-li nezbytné

68) J. J. Marquet-Wasselot, *L'Ethnographie des prisons*, 1841, s. 9.

připustit jejich styk s jinými, pak musí mít „lehkou masku z drátěného pletiva ve stylu těch, jež se užívají při tesání kamene nebo při šermu“. Druhá kategorie se skládá z odsouzenců „zkažených, omezených, otupělých či pasivních, kteří jsou vedeni ke zlu svou lhostejností k hanbě stejně jako ke cti, svou zbabělostí, dalo by se skoro říci leností a nedostatkem odporu k špatným podnětům“; spíš než režim represe je pro ně vhodný režim vzdělávání a výchovy, a je-li to možné, tak výchovy vzájemné: izolace v noci, společná práce ve dne, konverzace pod podmínkou, že probíhá nahlas, společná četba následovaná vzájemným kladením otázek, což může být dokonce odměňováno. Nakonec jsou zde „neschopní a nezpůsobilí“ odsouzení, které „jejich neúplná konstituce činí nevhodnými pro jakékoli zaměstnání, jež vyžaduje uvážlivé úsilí a souvislou vůli, a pro něž je tudíž nemožné snášet konkurenci při práci s inteligentními dělníky a kteří, nemajíce ani dostatek vzdělání, aby poznali své společenské povinnosti, ani dostatek inteligence, aby svým osobním instinktům porozuměli či aby proti nim bojovali, jsou vedeni ke zlu samotnou svou nedostatečností. Pro ně by samota znamenala jen posílení jejich netečnosti; musejí proto žít společně, nicméně tak, aby formovali nepočetné skupinky, neustále stimulované kolektivním zaměstnáním a podřízené přísnému dohledu.“⁶⁹⁾ Tak se postupně ustavuje „pozitivní“ vědění o delikventech a o jejich druzích, silně odlišné od soudní klasifikace zločinů a jejich okolností; odlišné však také od lékařského vědění, které dovoluje prosadit šílenství jedince a v důsledku toho vymazat trestný charakter činu. Ferrus vyslovuje tento princip zcela jasně: „Pojímání jako celek nejsou delikventi nic menšího než šílenci; bylo by však vůči těm druhým nespravedlivé srovnávat je s vědomě

69) G. Ferrus, *Des prisonniers*, 1850, s. 182n., s. 278n.

zvrácenými lidmi.“ V tomto novém věděni jde o to kvalifikovat „vědecky“ čin jakožto trestný čin, a především jedince jakožto delikventa. Zde se otevírá možnost kriminologie.

Korelativem trestní justice je nepochybně zločinec, ale korelativem vězeňského aparátu je někdo jiný; je to delikvent, biografická jednotka, jádro „nebezpečnosti“, reprezentant jistého typu anomálie. A jestliže k zadržení, jež zbavuje svobody, jak je definováno právem, připojilo vězení vězeňský „doplňek“, tento doplňek zavedl naopak nadbytečnou osobu, která se vkradla mezi toho, koho zákon soudí, a toho, kdo tento zákon vykonává. Tam, kde zmizelo označené, rozčtvrcené, pálené, mučením vyhlazované tělo, objevilo se tělo vězně, zdvojené o individualitu „delikventa“, o tu malou duši zločince, kterou vyrobil sám trestní aparát jako místo aplikace trestní moci a jako předmět toho, co se ještě dnes nazývá věda o vězeňství. Říká se, že vězení produkuje delikventy; pravdou je, že téměř nevyhnutelně přivádí zpět před tribunály ty, kteří mu byli svěřeni. Avšak produkuje je i v tom smyslu, že uvádí do hry mezi zákonem a přestupkem, mezi soudcem a zločincem, mezi odsouzcením a katem netělesnou realitu delikvence, která jedny s druhými spojuje a která je, všechny pohromadě, drží již jeden a půl století ve stejné pasti.

*

Vězeňská technika a delikvent jsou v určitém smyslu dvojčata. Nevěřte tomu, že to, co přivolalo do starých věznic rafinovanost vězeňských technik, bylo odhalení delikventa vědeckou racionalitou. Nevěřte ani tomu, že interní vypracování vězeňských metod skončilo, když byla ukázána „objektivní“ existence delikvence, kterou soudcovská abstraktnost a neústupnost nemohla zahlédnout. Vězeňská technika a delikvence se objevily obě společně a v návaznosti jedna na druhou jako technologický celek, jenž tvaruje a rozčleňuje objekt,

na který aplikuje své nástroje. A tato delikvence, jež se zformovala v podzemí soudního aparátu, na úrovni „nízkých činů“, od nichž justice odvrací oči v hanbě, kterou zakouší při trestání těch, jež odsoudila, tato delikvence nyní přichází, aby pronásledovala bezstarostné tribunály a vznešenost zákonů; tuto delikvenci je třeba poznat, posoudit, změřit, diagnostikovat a zpracovat, jakmile jsou vyneseny rozsudky; tuto delikvenci, tuto anomálii, tuto deviaci, toto neurčité nebezpečí, tuto chorobu, tuto formu existence je nyní třeba vzít v úvahu při přepisování zákoníků. Delikvence, to je msta vězení na justici. Pomsta dostatečně hrozná na to, aby nechala soudce ztichnout. Vystupuje tedy hlas kriminologů.

Je však třeba mít na paměti, že vězení, tento koncentrovaný a přísný obraz všech disciplín, není endogenním prvkem v trestním systému, tak jak je definován na přelomu 18. a 19. století. Univerzální použití vězení nebylo vyvoláno tématem trestní společnosti či tématem obecné sémio-techniky trestání, jež stálo v pozadí „ideologických“ zákoníků, beccariovského nebo benthamovského. Toto vězení vzešlo odjinud – z mechanismů vlastních disciplinární moci. Vždyť navzdory této heterogenitě jsou mechanismy a účinky vězení rozptýleny po celé moderní kriminální justici; delikvence a delikventi na ní skrz naskrz parazitovali. Bude třeba hledat důvod této ohromné „účinnosti“ vězení. Jednu věc však můžeme poznamenat již nyní: trestní justice definovaná reformátory v 18. století vytyčila dvě možné, ale divergentní linie objektivace zločince – první byla sérií morálních a politických „zrůd“, které upadly za hranice společenské smlouvy; druhá byla linií právního subjektu, rekvalifikovaného trestáním. Právě „delikvent“ dovolil sloučit tyto dvě linie a ustanovit pod zárukou medicíny, psychologie nebo kriminologie individuum, v němž se porušitel zákona a objekt vědecké techniky – téměř – překrývají. To, že naroubování vězení na trestní systém nebylo doprovázeno násilnou odmí-

tavou reakcí, muselo mít nepochybně mnoho důvodů. Jedním z nich je ten, že produkováním delikvence dodalo vězeňní trestní justici unitární pole objektů, ověřené „vědami“, a že jí tak umožnilo fungovat v obecném horizontu „pravdy“.

Vězení, ta nejtemnější oblast v aparátu justice, je místem, kde moc trestat, která si již netroufá působit s otevřeností a viditelně, tiše organizuje pole objektivy, kde bude trestání moci fungovat na denním světle jako terapie a rozsudek se zapíše do diskurzu vědění. Je pochopitelné, že justice tak snadno adoptovala vězení, ačkoli vůbec nebylo dítětem jejích myšlenek. Určitě mu toto uznání dlužila.